

**М. Карпенко, д. філол. н., проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка**

**ЛЕКСИКОГРАФІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТУ
ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА
ЛІНГВІСТИЧНОГО ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА
В ЙОГО СУЧАСНОМУ СПРЯМУВАННІ**

У статті розглянуто питання, суттєві для історії, теорії, сучасного статусу й перспектив української поетичної лексикографії – про її витоки й традиції з огляду на її провідну роль у становленні й розвитку лінгвістичного шевченкознавства як відгалуження наукової славистики.

Ключові слова: наукове українознавство, лінгвістичне шевченкознавство, лексикографічна інтерпретація, аспекти, етапи, традиції, поетична лексикографія, словники мови Т. Шевченка.

В статье рассмотрены вопросы, существенные для истории, теории, современного статуса и перспектив украинской поэтической лексикографии – об ее истоках и традициях с учетом ее ведущей роли в становлении и развитии лингвистического шевченковедения как ответвления научной славистики.

Ключевые слова: научная украинистика, лингвистическое шевченковедение, лексикографическая интерпретация, аспекты, этапы, традиции, поэтическая лексикография, словари языка Т. Шевченко.

The article examines essential for history, theory, current state and prospects of Ukrainian poetic lexicography issues, namely those related to its origins and traditions in view of its predominant role in establishing and developing linguistic Shevchenko studies being a branch of scientific Slavic studies.

Key words: scientific Ukrainian studies, linguistic Shevchenko studies, lexicographical interpretation, aspects, stages, traditions, poetic lexicography, and dictionaries by Taras Shevchenko.

Наближаючись до 200-річчя від дня народження Т. Шевченка, геніального сина українського народу, ім'я якого з пошаною й гордістю носить із 1939 року Київський університет, ми опинилися зараз у широкому колі знаменних дат, прямо чи опосередковано пов'язаних із шевченкознавством, загальними його проблемами, подіями й персоналіями, безпосередньо до них дотичними. Досить згадати, що 2011 рік – це: 150-річчя від дня смерті Т. Шевченка; 150-річчя відміни кріпосного права в Росії (І. Огієнко особливо

наголошував на цій події, у своїх шевченкознавчих працях прямо пов'язуючи її з іменем Т. Шевченка [7, 350–351]); 150-річчя від дня смерті видатного славіста П. Й. Шафарика, якому поет присвятив свою поему "Єретик" ("*Слава тобі, Шафаріку, Вовіки і віку! Що звів еси в одно море Слав'янській ріці!*"); за В. Білозерським: "Оповідать свідки, що П. Й. Шафарик, читаючи оце посланіє Шевченкове, плакав вдячними сльозами" [13, 607]; 50 років публікації І. Огієнком (митрополитом Іларіоном) "Грамаіично-стилістичного словника Шевченкової мови" (Вінніпег, 1961); 50 років публікації А. Багмут першого листа П. Й. Шафарика до М. Максимовича (від 25 вересня 1935 року), що має непересічне значення для історії наукового українознавства, східнослов'янського мовознавства, наукової славістики (зокрема в Київському університеті), а також для лінгвістичного шевченкознавства як її відгалуження [1, 291].

На закономірне питання: *як саме вмонтовується творчість Т. Шевченка до історії наукового українознавства в його мовознавчих вимірах, зокрема XIX–XX та XXI ст.?* – можна з упевненістю відповісти:

– через широке оволодіння живим словом за текстами Шевченкових творів, поширенням їх серед корінних і некорінних носіїв української літературної мови, а також через переклад цих текстів іншими мовами, слов'янськими й неслов'янськими;

– завдяки глибоким мовознавчим дослідженням Шевченкового слова в різних аспектах, що взаємодіють між собою, тяжіючи до узагальнених висновків про роль і вагомість ідіостилю великого письменника – засновника нової української літературної мови на народній основі та її найавторитетнішого носія, вплив якого на сучасний розвиток мовлення не лише не зменшується, але відчутно зростає;

– через сучасне осмислення мовно-естетичного credo Т. Шевченка в його прямих та опосередкованих творчих виявах, у лінгвоетноцентричному висвітленні.

Це зумовлює зростаючий інтерес до Шевченкових творів з огляду на сучасне їх звучання й сприйняття. У широкому поліаспектному дискурсі наукового українознавства, складовою частиною якого є наукове шевченкознавство, одна з провідних ліній дослідження належить лінгвістичному шевченкознавству в його зв'язках з іншими гуманітарними напрямками. Воно сформувалось

не відразу, – прижиттєвих лінгвістичних студій Шевченкових творів практично не було [4], – та й надалі окремі мовні питання ще довго розглядалися не спеціально, а в літературознавчому контексті [див., напр.: 11, 434].

У складному й неоднозначному процесі становлення лінгвістичного шевченкознавства важливе місце посідає лексикографічна інтерпретація Шевченківських текстів. Серед багатьох напрямків дослідження художнього мовлення Т. Шевченка в його конкретних індивідуально-авторських виявах вона традиційно набуває особливого значення за двома основними аспектами: 1) поетичної/письменницької, авторської лексикографії, орієнтований на конкретний текст/конкретні тексти й конкретні ідіостилю; 2) загальномовної, загальнолітературної лексикографії, орієнтований на системний відбір слів, слововживання та цілісну лексико-семантичну характеристику української мови на певному етапі її розвитку.

Ці аспекти взаємопов'язані, взаємодіють, доповнюючи один одного, але кожен має своє коло лексико-семантичних концептів, специфічні акценти, зумовлені загальним теоретичним і практичним спрямуванням, типологією словників, особливостями досліджуваного лексичного матеріалу. В світовій лексикографічній традиції обидва аспекти в їх взаємодії закономірно отримали найбільш послідовну й чітку реалізацію стосовно тих найвидатніших майстрів художнього слова, яким належить провідна роль в історії національних літературних мов, для української мови – І. Котляревського і Т. Шевченка.

Про словники мови письменника справедливо відзначено: вони "створюються насамперед на матеріалі творчості провідних постатей в історії національних літератур і культур. Це, зокрема, словники мови творів В. Шекспіра, М. Сервантеса, Й.-В. Гете, О. Пушкіна, А. Міцкевича, Т. Шевченка, М. Емінеску, Х. Ботева, М. Горького" [11, 326]. В них зосереджено увагу на авторському відборі лексики й фразеології, слововживанні, слово- й фразотворенні з огляду на ідіостилю кожного з авторів, у його активній взаємодії з літературною мовою.

Роль творчості великих письменників у її формуванні важко переоцінити. Зокрема, становлення нової української літературної мови безпосередньо пов'язане з публікацією "Енеїди"

І. Котляревського (1798). Саме вона стала першим об'єктом лексикографічної інтерпретації українського художнього тексту в українсько-російському словнику, значно поширеному автором при перевиданні. Цей приклад на початку XIX ст. наслідували стосовно фольклорних текстів М. Цертелев (1819), М. Максимович (1827), стосовно художнього – М. Гоголь. Так склалася традиція, за якою "Енеїди" належить унікальна позиція: автор її не лише "зробив загальним надбанням" (М. Пилинський) лексичні й фразеологічні багатства української мови XVIII ст., але й сприяв лексикографічній інтерпретації свого тексту в диференційному двомовному словнику (близько 1 тисячі реєстрових одиниць). Згодом до цього твору звернулись дослідники-лексикографи В. Ващенко, Ф. Медведєв, П. Петрова, які колективну працю "Лексика "Енеїди" І. П. Котляревського" (1955) побудували за принципом повного монословника-індекса з фіксацією частотних показників і слововживання. Пізніше отримали первинну лексикографічну інтерпретацію інші твори письменника в словопокажчику "Лексика п'єс та од І. П. Котляревського" [2].

Отже, художнє слово І. Котляревського, в кінці XVIII ст. введене до української поетичної лексикографії, у XX ст. двічі було об'єктом дослідження під різними кутами зору. При цьому стали можливими міжмовні і внутрішньомовні зіставно-семантичні та зіставно-лексичні характеристики тексту "Енеїди", лексико-семантичної системи письменника, української літературної мови в цілому на важливому етапі її історичного розвитку.

Цілком закономірно, що художні тексти І. Котляревського привернули до себе увагу й загальномовної української лексикографії. Докладний огляд її історії у передмові Б. Грінченка до "Словаря української мови" (1907–1909; далі – СГ) не лише відзначає важливу роль словника до "Енеїди", але й відповідно фіксує хронологічні рамки обраних для СГ джерел: "починаючи з 1799 року, від І. П. Котляревського, по 1870 рік", тобто включно з Шевченківськими текстами.

Визнання "Енеїди" як авторитетного лінгвістичного джерела є характерним для українських словників різних типів із перших десятиліть XIX ст. У СГ цей аспект лексикографічної інтерпретації виявився досить вагомим, про що свідчить аналіз реєстрових слів, при яких фігурують текстові фрагменти з "Енеїди", а також тих

позицій (абсолютна перша позиція, перша після фольклорного або релігійного тексту, позиція поодинокі цитати тощо), що є типовими для таких ілюстративних текстів. Досвід СГ використано наступними словниками. Так, академічний "Словник української мови" (1970–1980; далі – СУМ), маючи хронологічний діапазон "з кінця XVIII ст. і до наших днів", теж демонструє типову першу позицію ілюстративних цитат з "Енеїди", фіксуючи нижчий хронологічний рівень. За характером реєстрових слів, формами використання при семантизації, співвідношенням із текстовими прикладами інших авторів ілюстративні цитати з І. Котляревського досить різноманітні. Для СУМ, як і СГ, інших українських словників, роль художніх текстів І. Котляревського є багато в чому визначальною й традиційно пов'язаною з визнанням провідної ролі художнього мовлення Т. Шевченка.

Саме в світлі цієї традиції, підтриманої Київською історико-філологічною школою (далі КІФШ), звернувся до розгляду Шевченкової спадщини І. Огієнко (згодом митрополит Іларіон) – випускник і професор Університету св. Володимира, активний учасник відомого "Семинария русской филологии" (1907–1914) проф. В. Перетца. В його численних публікаціях, фундаментальних працях "Історія української літературної мови" (1949), "Тарас Шевченко" (2002) знаходимо детальну характеристику "доби відродження" (І. Котляревський) і Т. Шевченка – творця нової української літературної мови. В такому контексті висвітлено й знаменну постать М. Максимовича як першопрохідця наукового українознавства.

Головну заслугу І. Котляревського І. Огієнко вбачає в тому, що він "порвав з панівною тоді наукою про мовні стилі, високий і подлий, і став дивитися на мову народну як на достойну поважних творів". Подібний "поворотний час" дослідник фіксує і для російської літературної мови: вона стала "помалу наближатися до мови народної... творцем нової російської літературної мови став великий поет Олександр Пушкін (1799–1837), що вже рішуче порвав з наукою про три стилі в мові". І як висновок: "В українській мові це сталося трохи раніше й зробив це Котляревський. Ось тому 1798-ий рік, рік появи "Енеїди", став поворотною історичною датою в розвої української мови, став бо її наріжним каменем" [7, 359].

Високої авторитетності в українській лексикографічній традиції з XIX ст. набуває й художнє слово Т. Шевченка. У загальномовних словниках Шевченківські тексти традиційно виступають як основні мотивуючі (підтверджують існування слова в мові й мотивують введення до словникового реєстру), семантизуючі (сприяють визначенню семантики, сполучуваності, слововживання) джерела, фрагменти яких виконують водночас й ілюстративні функції, певною мірою організують матеріал словникових статей.

Лексикографічна інтерпретація художнього мовлення Т. Шевченка, як і текстів І. Котляревського, в цьому аспекті найбільш послідовно здійснена загальномовними словниками СГ і СУМ. Відповідно до своїх теоретичних настанов, типологічних ознак кожен з них має ряд специфічних рис, проте у ставленні до авторитетних лінгвістичних джерел вони в основному співзвучні, чітко визначаючи творчі особливості, лексико-семантичну своєрідність, тематичну зумовленість, хронологічну послідовність ілюстративних цитат, формуючи певну систему текстових фрагментів, у якій художнє слово І. Котляревського, Т. Шевченка якнайширше реалізує свої можливості.

На новому етапі розвитку української літературної мови, при її ствердженні на широкій народній основі, художні тексти Т. Шевченка в СГ представлені, як правило, в певній хронологічній послідовності щодо ілюстративних цитат з "Енеїди", із творів Г. Квітки-Основ'яненка, виступаючи в словникових статтях у характерному текстовому оточенні. Позиція поодинокі ілюстративної цитати, досить поширена й типова для текстових фрагментів з "Енеїди", щодо Шевченківських текстів не є такою; перелік слів, до мотивації та семантизації яких ці тексти залучені, теж, як правило, не співпадає, хоч існують паралелі, що заслуговують на увагу.

Одним із визначальних лінгвістичних джерел стали художні твори Т. Шевченка в другій половині XX ст. для СУМ – тим більше, що серед попередніх лексикографічних досліджень, у ньому використаних, названо вже й "Словник мови Шевченка" (1964, далі СМШ). Шевченкові текстові цитати в своїх мотивуючих, семантизуючих, ілюстративних функціях концентрують основні семантичні характеристики в синхронії та діяхронії. Навіть при вибіркового аналізі словникових статей, що містять такі ілюстративні тексти, помітно, що найбільша в них потреба – в

іменниковій частині реєстру, а характерною є перша/абсолютна перша позиція Шевченківських текстів серед інших літературних цитат – і для загальноновживаних іменників, і для тих, які мають словникові позначки щодо обмежень у вживанні. Позиція поодинокі цитати є досить виразною, але значно поступається абсолютній першій, коли Шевченківські тексти очолюють ілюстративні "ряди", часто досить поширені.

Лексикографічну інтерпретацію Шевченківських текстів в аспекті письменницьких/авторських словників слід розглядати як багатовимірний (за часом, науковим рівнем, типологією словників) процес, в якому умовно можна вичленити певні етапи словникової обробки матеріалу та його фіксації, публікації лексикографічних видань. Зокрема у ХХ ст. таких етапів – принаймні п'ять: 1) 10-ті роки ХХ ст. – Н. Малеча, публікація двох Шевченкових словників (1916, 1917); І. Огієнко, задум повного "Словника Шевченкової мови" (1918–1919); 2) 30-ті роки ХХ ст. – І. Огієнко, завершення роботи над "Граматично-стилістичним словником Шевченкової мови" (1934); 3) 50-ті роки ХХ ст. – В. Ващенко, П. Петрова, публікація "Шевченкової лексики. Словопоказчика до поезій Т. Г. Шевченка" (К., 1951); 4) 60-ті роки ХХ ст. – І. Огієнко, публікація "Граматично-стилістичного словника Шевченкової мови" (Вінніпег, 1961); колектив авторів на чолі з В. Ващенко, публікація "Словника мови Шевченка", т. I–II (К., 1964); 5) 80-ті роки ХХ ст. – В. Ващенко, публікація словопоказчика "Епітети поетичної мови Т. Г. Шевченка" (К., 1982); колектив авторів на чолі з І. Білодідом, публікація "Словаря языка русских произведений Шевченко", т. I–II (К., 1985–1986).

З цього приводу один із дослідників підкреслює: "На матеріалі мови творів Т. Шевченка створено найбільше словників", що цілком відповідає дійсності, проте висловлює думку, що "в українській лексикографії першими спробами створити словники мови письменника були два словнички мови творів Т. Шевченка, укладені Н. Малечею" [11, 327], що потребує уточнення. Як бачимо, в українському мовознавстві інтерес до письменницьких авторських словників має більш тривалу історію, від І. Котляревського, а Н. Малечі дійсно належить першість, але щодо лексикографічної інтерпретації поезії Т. Шевченка. Й. Дзендзелівський пише: "Н. Малеча першим став вивчати лексику творів Т. Шевченка. Уклав

словопоказчик (бл. 6540 слів) до "Кобзаря" (1907), "Словничок Шевченкової мови" (1916) та "Українсько-російський словничок до "Кобзаря" Т. Г. Шевченка" (1917), де подано бл. 3730 незрозумілих для читача слів" [11, 301]. Його думку підтримує більшість дослідників.

З 10-х років ХХ ст. безпосередньо причетний до лексикографічної інтерпретації Шевченкових текстів І. Огієнко, не лише як теоретик – а й як одноосібний автор письменницького словника. Початковий його задум у Кам"янець-Подільському (1918–1919) був пов"язаний із підготовкою повного "Словника Шевченкової мови", але зібрана картотека (200 000 карток) була втрачена. Пізніше, в 1932–1933 роках, у Варшаві дослідник удруге зібрав тисячі прикладів, й у 1934 році ним завершено "Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови" (опублікований в 1961), який отримав "особливий характер, – він подає широкий матеріал для вивчення Шевченкової мови... але разом з тим складений так, щоб стати довідником з сучасної літературної мови – як говорити і писати по-літературному" [7, 358].

Теоретичні настанови І. Огієнка спочатку були іншими: він прагнув до повного словника Шевченкової мови, але обставини завадили це здійснити. Проте як теоретик він від свого задуму не відступив, постійно підтримуючи принцип повного опису Шевченкових текстів: "Для належної праці кожен шевченкознавець повинен мати кількатомового повного "Словника Шевченкової мови". Видання й опрацювання його мусить бути т. зв. академічне. Видано вже, скажімо, словника мови Пушкіна – на його зразок конче мусить бути виданий і словник мови Т. Шевченка. На три або й чотири томи. Основою цього Шевченкового словника стане "Кобзар", але з додатками мови зо всього, що позосталося від Шевченка українською мовою, наприклад, його листування". Інші рекомендації: на кожне слово давати ціле речення, застосувати статистичний метод, надати докладний семантичний коментар з урахуванням того значення, в якому вживав слово автор; зробити все, щоб показати поетику Т. Шевченка, її глибину народність і красу. Отже: "Усе це без повного "Словника Шевченкової мови" дослідити не можна" [7, 358]. Такий висновок і резонанс отримав у канадського вченого вихід із друку чотиритомного "Словаря языка Пушкина" (1959–1961, далі – СЯП) [9] після того, як "з України прийшли відомості, ніби повний

"Словник Шевченкової мови" вже складений і видрукований" [7, 384], тобто не раніше 1964 року.

Це був час (60-ті роки ХХ ст.), коли питання про засади нового для східнослов'янського мовознавства лексикографічного жанру – поетичної лексикографії – особливо жваво й активно обговорювалось спеціалістами (і не спеціалістами). Йшлося про його становлення, специфіку щодо інших лексикографічних жанрів, нарешті – про виділення "основної типологічної моделі повного пояснювального (тлумачного) словника-довідника в його складних і різноманітних відношеннях з письменницькими словниками інших типів, з одного боку – словниками-індексами, словниками-конкорданціями, частотними словниками, з іншого – ідеологічними словниками письменників" [5, 15].

У такому плані, крім безцінного досвіду СЯП, а також СМШ, де здійснено апробацію названих складних проблем поетичної лексикографії, привертає увагу концепція Б. Ларіна, який чи не вперше чітко сформулював вимоги до вичерпної повноти словників письменника за чотирма вимірами (словниковим реєстром, семантико-стилістичною розробкою, граматичною кваліфікацією та ілюстративним матеріалом) й мотивовано визначив засади ідеологічного словника письменника [6].

Показово, що до розгляду цього кола теоретичних питань долучився саме Б. Ларін, теж, як І. Огієнко, випускник Університету св. Володимира, активний учасник "Семинария русской филологии" проф. В. Перетца, в 30-х роках ХХ ст. один з авторів "Толкового словаря русского языка" за ред. Д. Ушакова, багаторічний професор Ленінградського університету, член-кор. АН УРСР, що ніколи не поривав зв'язку з Україною. В цьому можна вбачати глибинну мотивацію (в руслі ідей КІФШ) певної співзвучності обох дослідників щодо проблем поетичної лексикографії. Вона існувала й стосовно таких українських дослідників цієї теми, як В. Ващенко, Г. Їжакевич, Т. Черторизька, автори-укладачі СМШ, що визначили місце цього словника на наступному, вищому щаблі лінгвістичного шевченкознавства – як пояснювального (тлумачного) словника-довідника широкого профілю.

Отже, перші три етапи, демонструючи увагу дослідників до лексикографічної інтерпретації Шевченківських текстів, утворили необхідну базу для повного словника, а четвертий етап – 60-ті роки

XX ст. – ознаменовано публікацією двох словників – І. Огієнка (з його специфічною спрямованістю) і СМШ, який отримав широкі теоретичні й практичні характеристики щодо ідіостилю Т. Шевченка в його взаємодії з українським художнім мовленням, новою українською літературною мовою.

Т. Черторизька справедливо зауважує: "Такого завдання не вирішували ні виданий у 1916 році в Миколаєві Нестором Літописцем (літературний псевдонім Малечі Нестора Михайловича) "Словничок Шевченкової мови", що вмістив 7000 слів з творів поета в початковій формі, але без ілюстрацій і пояснень, ні виданий в 1917 році в Херсоні тим же автором "Українсько-російський словничок до "Кобзаря" Т. Г. Шевченка", в якому було переведено російською мовою 3500 шевченкових слів, ні велика лексикографічна праця В. С. Ващенко і П. А. Петрової "Шевченкова лексика. Словопоказчик до поезій Т. Г. Шевченка", видана в Києві 1951 року, де зафіксовано понад 7500 лексичних одиниць в початковій граматичній формі, із вказівкою до кожного слова або словосполучення, кількості його вживань у творах поета, а також тому, сторінки й рядка, де воно вживається вперше, але без семантико-стилістичних і граматичних пояснень" [12, 9].

СМШ фіксує 10116 лексичних одиниць з основних і варіантних текстів Т. Шевченка і займає важливе місце серед письменницьких словників. Зокрема, як відзначає В. Ващенко, "Реєстрація у "Словнику мови Шевченка" тих образно-естетичних характеристик, які в шевченковому мовленні тісно пов'язані з народнопоетичними джерелами, народнописенною символікою, як, наприклад, слово "соловейко", такі власні імена як "Катерина", "Дунай", увага до семантико-стилістичних особливостей слововживання, індивідуально-авторських значень окремих слів, поетичних асоціацій, – все це робить словник науково-об'єктивним лінгвістичним джерелом, визначає його важливе місце в дослідженні скарбниці поетичного мовлення Т. Г. Шевченка, в її зв'язку з українськими народнопоетичними традиціями і розвитком української літературної мови" [3, 5].

Саме в процесі підготовки СМШ розпочався наступний, найбільш продуктивний етап у становленні Шевченкової поетичної лексикографії, реалізований публікацією СМШ і підготовкою слідом за ним теж двотомного "Словаря русских произведений Шевченко"

(1985–1986, далі – СЯРПШ), який опубліковано пізніше. Перший із них не був вичерпно повним, хоч не тільки не поступався СЯП, але (що відзначили рецензенти – М. Пилинський, В. Ковальов) частково врахував його невикористані можливості. Другий з самого початку орієнтований на вичерпно повний опис лексики та фразеології творів Т. Шевченка.

Як відзначено в анотації до СЯРПШ, він "фіксує всю лексику і фразеологію основних і варіантних текстів російських творів Т. Шевченка й надає кожній лексичній одиниці словника вичерпну семантико-стилістичну характеристику, підтверджену необхідними ілюстраціями. За своєю структурою він є логічним продовженням двотомного "Словника мови Шевченка" (1964) й завершенням лексикографічного вивчення всієї творчої спадщини поета" [10, 4], реалізуючи тип словника-довідника, що є вичерпно повним за чотирма вимірами, визначеними Б. Ларінім, розкриває складну семантико-стилістичну систему слововживання письменника.

СЯРПШ фіксує 17488 одиниць в основному корпусі та 3060 одиниць у додатках до нього. Створено специфічну систему додатків: № 1 – російські слова та вислови, що зустрічаються в українських віршах, поемах і листах; № 2 – ті українські слова і вислови з російських текстів, що з різних причин пропущені в СМШ; № 3 – слова й вислови з інших мов, передані в російських текстах латинським алфавітом; № 4 – вжиті в указаних творах власні імена різних типів, зокрема імена, по батькові, прізвища персонажів творів, а також історичних реальних осіб, топоніми, гідроніми; тобто сформовано повний ономастикон. Система додатків таким чином забезпечує характеристику не лише російського мовного матеріалу, а й українського, раніше не введеного до СМШ, а також нетранслітерованих іншомовних елементів у складі Шевченкового ідіостилю.

Завдяки вдосконаленню системи лексикографічної інтерпретації Шевченківських текстів на заключному етапі стало можливим об'єднання "Словника мови Шевченка" та "Словаря русских произведений Шевченко" в єдиний лексикографічний комплекс. Отже, в 60 – 80-х роках ХХ ст. задум вичерпно повного, за матеріалом українських (1964) і російських (1985–1986) текстів письменника, лексикографічного опису його творів нарешті був здійснений. Створений лексикографічний комплекс відрізняється

оригінальністю і займає особливе місце в українській поетичній лексикографії, яка на сьогодні сягає значного простору – від словника "Енеїди" І. Котляревського (1798) до словника перекладів Миколи Лукаша (2002) [8], але й досі спеціально ще не досліджена у сучасному спрямуванні.

1. Багмут А. Й. Листування М. О. Максимовича і П. Й. Шафарика // Слов'янське мовознавство. – Вип. 3. – К., 1961. (Далі цитати подаються в тексті за цією ж статтею.)
2. Бурячок А., Залашко А., Ротач А., Северин М. Лексика п'єс та од І. П. Котляревського. – К., 1974.
3. Ващенко В. С. Передмова // Словник мови Шевченка: в 2-х т. – Т. 1. – К., 1964.
4. Іскорко-Гнатенко В. Тарас Шевченко у прижиттєвій критиці (1839–1861). Бібліографія. Матеріали. – К., 2009.
5. Карпенко М. А. "Словник мови Шевченка" и "Словарь языка русских произведений Шевченко" как обобщающий лексикологический источник // Русское языкознание. – Вып. 18. – К., 1989.
6. Ларин Б. А. Основные принципы "Словаря автобиографической трилогии М. Горького" // Словоупотребление и стиль М. Горького. – Л., 1962.
7. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Тарас Шевченко. – К., 2002.
8. Скопненко О. І., Цимбалюк Т. В. Фразеологія перекладів Миколи Лукаша. Словник-довідник / За ред. Г. П. Півторака. – К., 2002.
9. Словарь языка Пушкина / Отв. ред. В. В. Виноградов. – Т. I–IV. – М., 1959– 1961.
10. Словарь языка русских произведений Шевченко. –Т. 1. – К., 1985.
11. "Українська мова". Енциклопедія / Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. – К.: "Укр. енцикл", 2000.
12. Черторижская Т. К. Семантико-стилистическая природа художественного слова Т. Г. Шевченко в лексикографической интерпретации // Русское языкознание. – Вып. 18. – К., 1989.
13. Шевченко Тарас. Кобзар. – К., 1999. / Примітки до поеми "Єретик".